



**1r Congrés  
de la Ràdio  
a Catalunya**

**Presència i funció de la ràdio pública  
a Catalunya**

*Joan M. Corbella*



### III

## Ponència

A càrrec de *Joan M. Corbella*, professor de la UPF

La meua intervenció no té com a objectiu presentar dades sobre l'audiència, el funcionament o els orígens de la ràdio pública a Catalunya, que —poc o molt— són aspectes ja coneguts pels participants en aquest Congrés. Considero més útil, adoptat aquest punt de partida, intentar suscitar algunes línies de reflexió sobre la presència i la funció social de les emissores, de les cadenes i dels ens públics de ràdio a Catalunya, sobre la necessitat o la possibilitat de prescindir d'aquesta oferta i sobre la seva adequació real a allò que es podria esperar d'acord amb el concepte de servei públic de ràdio, a fi que la taula rodona amb persones qualificades i significatives en aquest camp tingui temes per a la discussió. Espero contribuir així al debat sobre la utilitat i la necessitat de mitjans de comunicació de gestió pública directa, que actualment està massa sovint viciat per preses de posició rotundes des de posicions maximalistes en un sentit o un altre —tot i que en aquest final de segle predominen les que, seguint postulats pseudoliberal, advoquen per la desaparició o la reducció a la mínima expressió del sector públic.

### **El debat sobre la necessitat i la funció de la ràdio pública**

Aquest és un debat que en molts països occidentals s'esdevé actualment amb l'ús d'arguments a favor i en contra ja prou coneguts. Amb el risc que comporta tota simplificació, en recordo alguns, referits al triple nivell de disquisició que cal abordar:

1. La consideració sobre el concepte de «servei públic» aplicat a la ràdio i, en general, als mitjans de comunicació i les obligacions que això comporta.

2. La consideració sobre la titularitat pública en la propietat d'un bé encara limitat, l'espai radioelèctric, que atorga la responsabilitat de tutela, d'administració i de concessions a l'Estat.

3. La consideració sobre el sentit de la gestió directa d'emissores des del sector públic, les formes de finançament i els mecanismes socials i polítics de control

Entre els arguments a favor de la ràdio pública hi ha la necessitat de garantir un bon nivell d'informació de qualitat malgrat el seu cost, d'oferir informació i formació dins la programació sense atendre el dictat de les audiències, d'assegurar una programació amb un mínim nivell cultural o de garantir l'accés de tots els sectors i grups socials al mitjà.

Els detractors de la ràdio pública usen com a arguments, a més de l'opció ideològica contrària a l'actuació de l'Estat en qualsevol activitat econòmica, l'anàlisi de la realitat de les graelles de programació que ofereixen moltes d'aquestes emissores en contrast amb les de la ràdio privada; també la realitat de la dictadura de les audiències en la ràdio pública malgrat les manifestacions de molts dels seus responsables; i, sobretot, la no-necessitat d'una oferta pública quan ja hi ha una gran diversitat d'oferta privada que ja proporciona una informació de qualitat i compleix la premissa de servei públic, almenys en el cas de la ràdio.

## **Elements de debat a afegir-hi en el cas de Catalunya**

Però, en el cas de Catalunya, la discussió és forçosament més complexa per l'existència d'uns altres factors importants que no es poden desatendre. El primer factor es refereix a la correspondència entre l'àmbit de difusió dels mitjans de comunicació i l'espai social de referència informativa i comunicativa —és a dir, si el nucli dur de la informació i la comunicació vehiculades pels mitjans és format per temes generats a la mateixa comunitat on es difon el mitjà de comunicació, complementats amb els temes externs tractats i seleccionats des de l'òptica de l'interès per a aquesta comunitat. Quan hi ha una coincidència entre l'àmbit de difusió dels mitjans i l'espai social de referència bàsic d'aquests mitjans, n'hi ha prou amb els arguments

tradicionals per a fer plantejaments coherents i complets a favor o en contra de la ràdio o la televisió públiques. És el cas habitual a les nacions amb Estat propi.

A tot arreu, els grans mitjans d'àmbit o abast estatal tenen com a referència comunicativa bàsica els esdeveniments del propi país, amb extensió cap a l'esfera internacional, i els mitjans locals adopten com a referència comunicativa els esdeveniments de l'espai social immediat al ciutadà. I a les nacions-Estats els mitjans de tipus regional adopten una posició intermèdia segons la tradició periodística de cada país: o són mitjans d'un espai social de referència supralocal amb plantejaments de mitjà local, o s'afanyen a mantenir com a referència l'espai social de l'Estat i les extensions internacionals com a mitjans de cobertura geogràfica estatal tot i la competència creixent d'aquests mitjans.

Però el panorama comunicatiu de Catalunya és molt més articulat. L'espai social de referència informativa i comunicativa no és un simple espai regional que informativament pugui ser atès exclusivament per la desconexió en unes hores determinades de les programacions d'àmbit espanyol en ràdio i televisió o amb la inclusió de suplementos a la premsa, de manera que hi càpiguen notícies d'interès només per a Catalunya —interès regional— i que donin joc a professionals «de províncies», ni tampoc només per la via de la col·laboració més o menys ben organitzada entre emissores o mitjans locals en una part de la seva programació. Aquesta realitat comunicativa és pròpia de societats en què l'espai regional té només el caràcter supralocal. Però la referència informativa i comunicativa de Catalunya és formada, ara per ara, pels esdeveniments interns de Catalunya i per les seves imbricacions amb els esdeveniments espanyols i l'entorn internacional des de l'òptica de l'interès que tenen aquests esdeveniments per als catalans. Un mitjà que informi només de Catalunya serà sempre complementari dels d'abast més ampli, i aquests mitjans no poden incloure una visió catalana d'Espanya i del món i de com l'afecten els esdeveniments exteriors per la via de suplementos i desconexions.

Si es pretén, com la majoria de forces polítiques i socials manifesten, que Catalunya mantingui o amplii la seva identitat nacional, ha de disposar forçosament de mitjans de comunicació que tinguin en la societat catalana i les seves vinculacions amb la resta d'Espanya i el món l'espai informatiu de referència fonamental. És així com es pot incidir en la formació d'una consciència col·lectiva de país. I aquest plantejament no el poden satisfer fàcilment, ni tenen cap raó per a

voler fer-ho, uns mitjans sotmesos a acords entre iniciatives locals o a decisions de desconexió preses a Madrid. Catalunya ha de disposar de mitjans que tinguin la programació pensada i articulada fonamentalment per a cobrir exhaustivament i íntegrament les necessitats informatives, formatives i d'entreteniment de la població de Catalunya, no sotmesos a uns altres avatars ni pensats com a complement de l'oferta de mitjans dels nivells estatals i locals. I això en tots els mitjans de comunicació.

Amb aquesta exposició sobre la importància de cobrir l'espai català de comunicació no vull pas dir que els altres dos nivells —el local i l'estatal— no tinguin interès per a Catalunya, ben al contrari, però aquest tercer és imprescindible, ja sigui des de la iniciativa privada o la pública. I l'experiència del país demostra que amb les tecnologies disponibles i en el context econòmic i social que tenim la iniciativa privada inverteix i crea mitjans d'abast català a la premsa escrita, però no pas a la ràdio —el cas de la televisió és diferent per l'escassa capacitat de disposar de canals i la competència central en la concessió. Aquesta és la realitat actual, i és el que jo poso a discussió. No sé què passarà en el futur quan, amb les tecnologies properament disponibles —digitalització, difusió per cable, etc.—, serà possible teòricament multiplicar exponencialment l'oferta. Atès que a hores d'ara no és possible discernir entre el mite tecnològic i la prospectiva realista respecte a la implantació que assoliran a Catalunya aquestes noves possibilitats tècniques, prefereixo cenyir-me a l'anàlisi de l'estat actual de les coses. Fins aquí, doncs, he apuntat un primer tema de reflexió que es concreta en l'enunciat següent: té unes necessitats diferents Catalunya pel que fa a la ràdio pública que els països amb Estat propi o que les comunitats regionals sense identitat nacional? Si l'objectiu és mantenir o aprofundir la identitat nacional, sembla que sí. Caldrà discutir, en tot cas, si les emissores públiques que tenim contribueixen realment a aquest objectiu, sovint entestades en la recerca d'audiència i els problemes que comporta establir una agenda temàtica que —en conseqüència— no pot coincidir amb els seus competidors d'àmbit estatal a Catalunya.

## **El component lingüístic**

Deixant de banda aquest tema de la construcció de l'espai social de referència per als mitjans que actuen a Catalunya, el lingüístic és

un altre factor que intervé en el debat sobre el sector públic en la ràdio i els altres mitjans a Catalunya. També aquí el debat sobre els mitjans públics obliga a introduir matisos respecte als discursos que es fan en uns altres països i en uns altres llocs d'Espanya. Per tal que la llengua catalana entri en camins de normalitat, ha de ser present en els espais comunicatius fonamentals per al país i no tan sols en el local i el de les desconexions complementàries del producte principal dels mitjans d'abast estatal. La lògica política d'uns mitjans públics que han d'oferir una programació bàsica en la llengua oficial de tot l'Estat i la lògica econòmica que obliga els grans mitjans privats a buscar audiències àmplies per a obtenir la rendibilitat desitjada deixen poc marge de maniobra des de Catalunya: o existeixen iniciatives privades que opten per circumscriure la seva activitat comunicativa a Catalunya, amb les dificultats que comporta la viabilitat econòmica competint amb mitjans estatals o esdevenint productes supralocals i prou, o el sector públic ha de prendre posicions en aquest terreny. El problema, a més, s'agreuja en els mitjans dependents de la lògica de concessions administratives, com ara la ràdio i la televisió.

En el medi radiofònic a Catalunya, la iniciativa privada ha intentat, amb més il·lusió que mitjans econòmics generalment, crear cadenes d'emissores en català que almenys abasten a una part important del territori. Però la gran competència existent en el sector, amb mitjans públics i privats de tots els nivells descrits, no en fa fàcil la viabilitat. Això, d'una banda, ha obligat al reforçament d'algunes de les iniciatives públiques per a dotar el país de ràdio en català competitiva, amb una gran capacitat de recepció des de tot arreu i uns bons índexs d'audiència; però, de l'altra, com a resultat, ha posat encara més dificultats a la iniciativa privada que vulgui competir-hi. Es genera així un altre punt de discussió sobre el paper de la ràdio pública no local a Catalunya: actua com a eina de dissuasió de la iniciativa privada o és només una excusa que aquesta usa per a no entrar a oferir ràdio d'abast nacional català?

En coherència amb aquest raonament, caldria plantejar encara una altra qüestió: des del punt de vista lingüístic, i no pas de la pluralitat ideològica o política, és convenient que hi hagi competència en l'oferta pública en català d'abast nacional, amb una de dependent de l'ens estatal de radiotelevisió (Ràdio 4), una altra de l'ens català equivalent (les emissores entorn de Catalunya Ràdio) i encara una altra de sorgida de determinades Administracions públiques locals o supralocals (COMRàdio)?

## La pluralitat del l'oferta pública d'àmbit català

Des de l'establiment de la democràcia a Espanya, només des de la iniciativa pública s'ha aconseguit dotar Catalunya de mitjans radiofònics d'abast català que siguin veritablement de referència —és a dir, amb incidència social clara, i no solament per l'audiència assolida—, primer amb Ràdio 4, després amb Catalunya Ràdio i, des de fa un any, també amb el projecte de COMRàdio.

Al costat d'aquestes iniciatives públiques, la cobertura per a tot Catalunya l'han oferta tradicionalment amb eficiència, però amb alts i baixos, sobretot els circuits o les desconexions regionals de les grans cadenes espanyoles. Ara bé, cada cop més la competència entre elles en el conjunt d'Espanya les ha portades a perdre el caràcter de mitjans de referència sobre l'espai social català per a guanyar-lo en l'espai social espanyol. En aquesta situació, la ràdio pública d'abast català esdevé imprescindible, com deia abans, per a completar l'oferta. Una altra cosa és si han d'existir iniciatives des de tres fronts diferents, fet valorat des de la lògica econòmica i socio-cultural, no pas des de la lògica política. Sobretot tenint en compte que sembla detectar-se un sostre màxim d'oients per a aquesta oferta, amb una quota al voltant del 20 % de l'audiència total de programació tradicional, i que l'altre 80 % es reparteix entre cadenes públiques i privades d'abast espanyol.

Ara per ara, Catalunya Ràdio manté el lideratge de la ràdio d'abast català amb molta diferència. Per a aconseguir-ho, disposa de la millor cobertura geogràfica de tot el panorama radiofònic de Catalunya i s'hi han esmerçat uns mitjans tècnics i econòmics incomparables amb els de la resta de l'oferta. Ràdio 4, en canvi, malviu entre plans de salvament i amenaces periòdiques de liquidació per la crisi econòmica de Radiotelevisión Española. Això i l'esforç fet per implantar Catalunya Ràdio l'han portada a una situació desgraciadament marginal amb vista al públic. I COMRàdio pretén agafar-ne el relleu com a alternativa que aporti pluralitat al mapa radiofònic d'abast català i, alhora, una via de sortida per a moltes emissores municipals, amb una inversió econòmica i recursos tècnics no gens negligibles.

En aquesta cojuntura, hi ha molt a discutir sobre la conveniència d'aquesta alternativa triple en termes de rendiment social i de fer cara a la competència d'àmbit espanyol: els recursos econòmics públics no són infinits i és cert que una part majoritària dels oients



continua preferint unes altres opcions, però, en canvi, l'alternativa enriqueix l'espai català de comunicació en una època en què l'espai espanyol a Catalunya disposa cada cop de més mitjans en premsa, ràdio i televisió.

## **La ràdio pública i la competència entre l'espai estatal i l'espai nacional**

Si els mitjans d'abast català són eficients en la seva funció, i almenys l'audiència d'alguns i la seva incidència social apunten que ho són, cal també analitzar quina és la funció i com s'articulen en el panorama radiofònic algunes de les cadenes de l'ens públic Radio Nacional de España dedicades a programació tradicional i musical (Radio 1, Radio 5 i Radio 3). Atesa la pluralitat existent de ràdio privada d'àmbit espanyol, aquí sí que ens hem de remetre al debat general de tot arreu sobre la competència públic/privat. I, de retruc, en el cas de Catalunya apareix la necessitat de plantejar quina aportació al concepte de servei públic fan les emissores musicals de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió en els terrenys en què hi ha unes altres iniciatives públiques i privades, i si es justifiquen des del punt de vista de la consolidació d'un espai català de comunicació. La promoció d'intèrprets i de grups musicals del país seria la més clara, probablement, si no l'única.

## **La presència pública en la ràdio local**

Una altra línia de reflexió ens porta al nivell de la ràdio local, un segment especialment delicat per les condicions difícils d'exploració i de finançament si es persegueix un objectiu tradicional de servei públic. La ràdio local pública, una experiència aviciada per molts ajuntaments i per molts especialistes en mitjans de comunicació, a banda de ser una experiència molt interessant i que ha permès la participació de molta gent, no sempre assoleix uns nivells d'incidència social que la justifiquin. Per això, en l'època actual de «vaques flaques», en molts municipis la seva continuïtat s'ha replantejat o s'ha reconvertit a fórmules híbrides amb un gran component musical que no respon al concepte de servei públic. Ara bé, quina alternativa hi ha? Cada cop més, les emissores locals privades es van reconvertint en emissores de radiofórmula amb publicitat local i alguns informa-

tius o s'integren en els horaris estel·lars a cadenes d'abast geogràfic més gran. En aquests casos, la ràdio pública local és útil i necessària per a pal·liar un dèficit important de comunicació en el nivell proper al ciutadà. Però, si aquestes emissores municipals, per a pal·liar la manca de recursos econòmics per a omplir la programació, acaben essent reemissors d'unes altres iniciatives públiques, tampoc no compleixen la funció per a la qual van néixer i ens remetem un altre cop al debat sobre si calen tantes alternatives de ràdio pública d'àmbit nacional català.

En la ràdio pública local, doncs, cal establir millor unes pautes de funcionament clares, en termes econòmics, d'accés democràtic i de programació. Si les emissores municipals afecten negativament els mitjans privats de premsa, ràdio i televisió que compleixen els requisits de servei públic, cal replantejar-les. Si la programació que fan acaba essent només una eina d'entreteniment o experimentació de persones i grups afeccionats, també. Però, si aporten una capacitat d'informar i de formar sobre la immediatesa el ciutadà, mereixen tot el respecte i el beneplàcit. Entenc que actualment les emissores municipals han de situar-se en aquest terreny de reflexió.

## Conclusions

Amb la meua intervenció he intentat justificar la necessitat que a Catalunya hi hagi una ràdio pública forta, competitiva a tots els nivells, en vista d'alguns factors:

— Hi ha unes funcions de servei públic que no sempre són satisfetes pels mitjans privats.

— Hi ha mancança evident de mitjans d'abast nacional català de programació tradicional —i la iniciativa privada no en genera ara com ara— que emetin ininterrompudament des de Catalunya i per a Catalunya.

— Les iniciatives de ràdio en català són escasses en el conjunt del panorama, sense comptar-hi les emissores públiques.

Com a mínim per aquests motius, el país no pot permetre's de prescindir de l'aportació que actualment fa la ràdio pública a tots els nivells. Ara bé, cal veure si en un entorn de pressupostos públics restrictius, que afecten els ens de ràdio i televisió de tots els nivells territorials, l'articulació actual és la correcta o si el nivell de compe-

tència existent hipoteca el desenvolupament futur de la ràdio pública. Paral·lelament, cal veure si aquesta multiplicitat de ràdio pública és prou eficient en termes de programació adequada a la funció que se n'espera. Al mateix temps, cal discutir si respon a una veritable necessitat social de concurrència en l'oferta o a una necessitat generada per uns mecanismes de control polític que cal revisar per a evitar l'ambició de totes les forces de posseir els seus propis canals de comunicació.